

BEDROSS DER MATOSSIAN  
**Parçalanın Devrim Düşleri**

*Shattered Dreams of Revolution*

*From Liberty to Violence in the Late Ottoman Empire*

© 2014 Board of Trustees of the Leland Stanford Junior University,  
Stanford University Press.

İletişim Yayınları 2413 • Tarih Dizisi 112

ISBN-13: 978-975-05-2123-2

© 2016 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2016, İstanbul

EDITÖR Merve Öztürk

KAPAK Suat Aysu

KAPAK FOTOĞRAFI Bir Seçim Kurulu, Kasım 1908.

*II. Meşrutiyet'in İlk Yılı - 23 Temmuz 1908-23 Temmuz 1909,*

Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Kasım 2008, s. 160.

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Evrem Türköz

DİZİN Melike Işık Durmaz

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 22749

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak, No: 6/3

Bağcılar, İstanbul Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 11935

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

**İletişim Yayınları** · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

BEDROSS DER MATOSSIAN

# Parçalanan Devrim Düşleri

Osmanlı İmparatorluğu'nun  
Son Döneminde  
Hürriyetten Şiddete

*Shattered Dreams of Revolution  
From Liberty to Violence in the Late Ottoman Empire*

ÇEVİREN *Renan Akman*



**BEDROSS DER MATOSSIAN** Nebraska-Lincoln Üniversitesi Tarih Bölümü'nde modern Ortadoğu tarihi konusunda ders vermektedir. Kudüs'te doğmuş, büyümüş, Kudüs İbrani Üniversitesi'nden mezun olmuştur. Çalışmalarına, aynı üniversitenin İslâm ve Ortadoğu çalışmaları bölümünde başlamıştır. Ortadoğu tarihi üzerine olan doktorasını 2008'de, Columbia Üniversitesi'nin Ortadoğu, Güney Asya ve Afrika çalışmaları bölümünde tamamlamıştır. 2008'den 2010'a kadar, Massachusetts Institute of Technology'nin (MIT) Tarih Fakültesi'nde, Ortadoğu tarihi dersleri vermiştir. 2014 baharında Chicago Üniversitesi'nde Dumanian Visiting Professor programı kapsamında, konuk öğretim görevlisi olarak çalışmıştır. İlgili alanları arasında Ortadoğu'daki etnik politikalar, Osmanlı İmparatorluğu'nda etnikler arası şiddet, Ermeni Soykırımı tarihi ve modern Ermeni tarihi yer almaktadır. *Parçalanmış Devrim Düşleri-Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Döneminde Hürriyetten Şiddete* isimli kitabı 2015 yılında, National Association of Armenian Studies and Research'ten (NAASR) Dr. Sona Aronian Book Prizes for Excellence in Armenian Studies ödülünü almıştır.

*Babam ve annem Vartan ve Haiganush'a  
ve sevgili halam Osanna Der Matossian'a...*



# İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	11
GİRİŞ.....	17
19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda reformlar ve Jön Türklerin yükselişi.....	27
19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda Ermeniler.....	31
19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda Yahudiler.....	42
19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda Araplar.....	48
<b>1 DEVRİM COŞKUSU.....</b>	<b>55</b>
Vilayetlerde devrim sonrası şenlikler.....	58
Devrimin üç örnek kişisi.....	68
<i>Patrik II. Madteos İzmirliyan</i> .....	69
<i>Elena Kahramanı Fuad Paşa</i> .....	73
<i>Prens Sabahaddin</i> .....	74
Devrim ritüellerinin analizi: Mekân, sembolizm ve dil.....	76
Sembolizm ve dil.....	80
Sonuç.....	89
<b>2 İMPARATORLUĞUN GELECEĞİ ÜZERİNE TARTIŞMA.....</b>	<b>91</b>
Hürriyet.....	93
Eşitlik ve kardeşlik.....	98
Eski rejim.....	102

İmparatorluktaki etnik grupların geleceği.....	108
Geleceğin siyasi sistemi.....	114
Sonuç.....	122
<b>3 “TARİHİ DÖNEM” VE</b>	
<b>ETNİK GRUPLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ.....</b>	<b>125</b>
İmparatorluk Ermenilerinin etkisi.....	127
Doğu vilayetleri meselesi.....	131
Devrim sonrası dönemde Ermeni siyasi partileri.....	133
Yahudi milleti içindeki mücadeleler.....	138
Kaçırılmayacak bir fırsat:	
1908’den sonraki Siyonist faaliyetler.....	143
İTC ve Arap ayarın politikaları.....	149
<i>Şam</i> .....	150
<i>Lazkiye</i> .....	152
<i>Nablus</i> .....	153
<i>Beyrut</i> .....	154
<i>Cebel-i Lübnan</i> .....	155
Sonuç.....	160
<b>4 SOKAKLARDAN SEÇİM SANDIKLARINA.....</b>	<b>163</b>
Seçimlerden beklentiler.....	165
Parti programları.....	169
Bireysel programlar.....	173
Seçim kampanyası komiteleri.....	176
Vilayetlerde seçimler.....	180
İstanbul’da seçimler.....	187
Seçim sonuçlarıyla yüzleşme.....	190
Sonuç.....	194
<b>5 SEÇİM SANDIKLARINDAN MECLİSE.....</b>	<b>197</b>
Siyasi duruma genel bakış.....	199
Vilayet-i selase mi Makedonya mı?.....	201
Arap mebuslar.....	204
<i>Arap mebuslar töhmet altında</i> .....	206
<i>Mutran hadisesi</i> .....	207
<i>Hicaz Demiryolu</i> .....	209



<i>Bağdat Demiryolu</i> .....	211
<i>Dil meseleleri</i> .....	214
<b>Ermeni mebuslar</b> .....	215
<i>Doğu vilayetleri için reform komisyonu</i> .....	216
<i>Asayiş bozulmuş muydu?</i> .....	221
<i>Toplanma hakkının kısıtlanması</i> .....	225
<b>Sonuç</b> .....	230
<b>6 KARŞI-DEVİRİM VE “İKİNCİ DEVİRİM”</b> .....	233
<b>Karşı-devrim başlıyor</b> .....	238
<i>Etnik grupların Karşı-devrim’e tepkileri</i> .....	240
<i>Karşı-devrimin bastırılması</i> .....	243
<b>Karşı-devrimin vilayetlerdeki etkisi</b> .....	250
<b>Karşı-devrim ve şiddet: Adana katliamları</b> .....	253
<b>II. Abdülhamid’in düşüşü</b> .....	266
<b>SONUÇ</b> .....	271
<b>KAYNAKÇA</b> .....	279
<b>DİZİN</b> .....	297



## TEŞEKKÜR

Bu kitabın yazım sürecinde pek çok arkadaş, akademisyen, meslektaş, akıl hocası ve kuruluş önemli bir rol oynadı. Hepsine minnet borçluyum.

En başta, akıl hocalıkları ve paha biçilmez rehberlikleriyle bu projenin gerçekleşmesine muazzam bir katkıda bulunan üç kişiye en derin şükranlarımı sunmak istiyorum. Rashid Khali-di sabrı ve uzmanlığıyla bu kitabın yazılmasında vazgeçilmez bir rol oynadı. Columbia Üniversitesi'ndeyken bana Ortado-ğu'da etnik gruplar arası ilişkileri araştırıp inceleme merakını aşıladı. Nader Sohrabi yazım sürecinin farklı aşamalarında bana kılavuzluk ederek, geç Osmanlı tarihini kavrama konusun-da önümde yeni ufuklar açtı. Jön Türk dönemine duyduğumuz büyük ilgi, verimli görüş alışverişlerine yol açtı ve bu kitabın somutlaşmasına katkıda bulundu. Karen Barkey geçen on yıl içinde benim için büyük bir akıl hocası ve destekçi oldu. İmpa-ratorlukların ve etnik grupların içinde yer aldığı çerçeveyi eleş-tirel bir yaklaşımla kavrama konusundaki rehberliği, bu kita-bın yönünün belirlenmesinde çok önemli bir rol oynadı.

Bende modern Ermeni tarihinin ardına düşme arzusunu uyandıran ve akademik kariyerim sırasında bana babalık eden Richard Hovannisian'a içtenlikle teşekkür ediyorum. Massac-

husetts Teknoloji Enstitüsü'nden Philip Khoury ve Craig Wilder'a sürekli destekleri ve çok güç zamanlardaki cesaretlendirmeleri için özellikle müteşekkirim.

Stanford University Press yayın yönetmeni Kate Wahl'in desteği olmasa bu proje gerçekleşemezdi. Yazım sürecinin değişik aşamalarındaki yorum ve görüşleri bu kitabın başarıyla tamamlanmasına önemli bir katkıda bulundu. Yayın yönetmeni yardımcısı Frances Malcolm projenin yayınevine sunulmasında önemli bir rol oynadı. Üretim müdürü Mariana Raykov kitabın üretim aşamasını kolaylaştırdı. Dosyayı titizlikle redakte ederken süper bir iş çıkaran Cynthia Lindlof'a özel teşekkürler. Kitabın önceki versiyonları hakkındaki değerli görüşleri için iki anonim okura da teşekkür ediyorum; onların dikkatli yorumları kitabı yeni bir düzeye taşıdı. Önceki versiyonları okuyup yorumlayan Eyal Ginio ve Ronald Grigor Sunny'ye de teşekkürler. Andrea Jones'un dosyayı dikkatle okuması ve yaptığı yorumlar son derece yararlı oldu. Dosyanın önceki versiyonlarını sabırla okuyup yorumlayan dostum ve meslektaşım Ari Ariel'e de kişisel olarak teşekkür etmek isterim. Beni sürekli cesaretlendirmesi, pozitif tutumu ve desteği, bu projenin gerçekleşmesine muazzam bir katkıda bulundu.

Gerekli araştırmaları yapıp bu kitabı yazmamı sağlayan birçok burstan yararlandım. Nebraska-Lincoln Üniversitesi (NLÜ) Tarih Bölümü'ne ve Bölüm Başkanı William Thomas'a bu projeye sağladıkları destek için teşekkür etmek isterim. NLÜ Harris Yahudi Araştırmaları Merkezi'ne ve direktörü Jean Cahan'a da araştırma destekleri için teşekkür ederim. Columbia Üniversitesi'nin Ortadoğu, Güney Asya ve Afrika Araştırmaları Bölümü'nün desteği, lisansüstü yıllarımda çok önemli bir rol oynadı. Sürekli mali destekleri için Clara ve Krikor Zohrab Bursu'na ve Gorvetzian Ailesi Fonu'na özellikle teşekkür ediyorum. Ermeni Ulusal Enstitüsü, Ermeni Genel Hayırseverler Birliği, Gulbenkian Vakfı, GSAS Yaz Bursu, Ortadoğu Enstitüsü yaz bursları ve Maraş Ermenileri Birliği Bursu da, sağladıkları seyahat ve araştırma yardımlarıyla bu projeye büyük katkılarda bulundular.